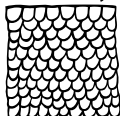

Aurimas Švedas

ISTORIKO TERITORIJA

aukso žuvis

Vilnius / 2020

TURINYS

Pratarmė, arba Meilės laiškas mūzai Klėjai ...8

Padėkos žodis ...14

KELIONĖ Į TAMSĄ ...19

Blogis, kuris visada šalia ...20

Modernybės žmogaus akistatos su blogiu ...30

Baimė: kultūros istorijos eskizas ...40

Baimė, kaip gyvenimo dominantė ...48

Istorijos pabaigų akivaizdoje ...56

Kaip mes visi numirsime ...66

Kas paskui? Pasaulis be mūsų ...78

PERMAINŲ, NERIMO IR MANIFESTŲ LAIKAS ...89

Kokiam istoriškumo režime gyvename šiandien? ...90

Prezidentizmo voratinklyje ...98

Beprecedenčių permainų akivaizdoje ...106

Kodėl praeities tyrinėtojas XXI amžiuje pasirenka tylą? ...116

Trys manifestai ...124

NEKONVENCINĖS ISTORIJOS FORMOS ...135

Apie daiktus ir gyvūnus ...136

Ar lengva būti žvėrimi žmonių istorijoje? ...146

Daiktų istorijos ...156

Pajausti istoriją ...164

Jutiminė istorija. Rega ir klausa ...172

Jutiminė istorija. Uoslė ir skonis ...180

Kas būtų, jeigu? ...188

Kinas, kaip mąstymo apie praeitį būdas ...200

Grožinės literatūros ir istorijos sampynos ...210

ISTORIJOS, ATMINTIES IR UŽMARŠTIES POLILOGAS ...	221
Kas yra (ir kas nėra) praeitis? (I) ...	222
Kas yra (ir kas nėra) praeitis? (II) ...	230
XXI amžius: sąžatos atminčiai ar atminties sąžatos mums? ...	240
Užmaršties demonai ir jų teikiama malonė ...	250
Nostalgijos glėbyje ...	260
„Šioje vietoje 1897-aisiais nieko neįvyko“ ...	270
Praeities pamokos ir jų prasmė dabarčiai ...	276

VIETOJ EPILOGO. DAR KARTĄ APIE PRASMĖS IR
VILTIES PAIEŠKAS ...289

Istorijos randai ir empatija ...	290
Kelionės ir klajonės laike bei erdvėje ...	298
Nuostaba ir smalsumas ...	308
Istorinė vaizduotė ...	318
Distopijos, utopijos ir viltingos svajonės ...	328
Literatūra ...	338
Žurnale „Literatūra ir menas“ spausdintų tekstų sąrašas ...	358
Asmenvardžių rodyklė ...	360

Pratarmė, arba Meilės laiškas mūzai Klėjai

*Žinote, kuo geri klausimai?
Nes neturime į juos atsakymų.**

Lenis Belardas, TV serialas „Naujasis popiežius“,
epizodas nr. 9, 2020

*Iš tikrųjų istorija visų pirma kelia klausimus,
ne atsakymus.*

François Bédarida, „Istoriko veikla ir atsakomybė“
(„Historical Practice and Responsibility“, 1994)

* Čia ir kitur žvaigždute pažymėtus tekstus išvertė Rasa
Drazdauskienė. (Aut. past.)

Nesu pirmasis, rašantis meilės laišką mūzai Klėjai. Istorikai ir kiti praeičiai neabejingi žmonės lengvai dėl jos pameta galvą, įsimyli tyrimų objektus ir pranyksta būtųjų laikų akivaruose. Kai kurie iš ten ir negrižta. Tiesa, retsykais pasiekia šių klajūnų meilės laiškai – jų knygos.

Tikrai nepretenduoju į tokių pasišventėlių mokslui gretas. Tačiau nuolat keliauju laiku ir erdve tyrinėdamas istoriko teritoriją, kurioje susiliečia praeities, dabarties ir ateities dimensijos, o jų sąveikas apmąsto istoriografija, išbando istorinė vaizduotė, atspindi ir interpretuoja istorinė kultūra. Vienos kelionės vyko skaitant knygas, kitos – žvilgsniais ir žingsniais matuojant įvairių Europos bei Šiaurės Amerikos miestų gatves. Taigi mano meilės laiškai buvo rašomi kelyje. Didelę jų dalį per 6 metus (2015–2020) išspausdino kultūros žurnalas „Literatūra ir menas“. Juose aptariau XXI a. žmogaus santykį su praeitimi, istorija, atmintimi ir naujausiose istorijos teorijos knygose sprendžiamus fundamentalius istoriko amato klausimus, egzistenciškai svarbius ir man pačiam: kada praeitis virsta istorija? Ar istoriją galima ne tik apmąstyti, bet ir patirti, pajusti? Kodėl būtojo laiko, dabarties ir ateities dimensijos XX a. ėmė artėti ir tolti drauge apsunkindamos istorinių pasakojimų konstravimą? Kas lemia, kad ateitis mūsų akivaizdoje atsiskleidžia ne kaip geistina, bet kaip neįauki ir bauginanti realybė? Kur ieškoti vilties atsidūrus beprecedenčių permainų, tokių kaip antropocenas, akivaizdoje? Kaip derėtų nusakyti dialektinę istorijos, atminties ir užmaršties sąveiką bei jos reikšmę mūsų savasčiai? Kokios istorijos reikia šiandienos žmogui? Ar joje gali atsirasti vietos (ne)žmonėms – gyvūnams, daiktams ir visiems *Kitiems*? Kokia prasmė svarstyti „O kas būtų, jeigu?..“ Ar istorija mus ko nors išmoko? Kodėl žmonijai nuolat tenka patirti istorijos pabaigas? Ar įmanoma rašyti ateities istoriją?

Kaip jau supratote, ieškodamas atsakymų į šiuos didžiuosius istorijos klausimus nerašiau monografijos. Į skaitytojo rankas atiduodama knyga (vieni tekstai, spausdinti žurnale, – koreguoti, išplėsti, kartais iš esmės perrašyti, kiti – visiškai nauji) yra istoriografinių idėjų studija, gimusi pasinaudojus autoetnografinio rašymo stiliumi (Méndez 2013) ir kartu prisiminus idėją, kad kiekvienas (istoriko) gyvenimas yra gyvenamas kaip pasakojimas. Rinkdamasis metodą ir rašymo būdą įkvėpimo ieškojau fenomenologinės antropologijos lauke, visų pirma Timo Ingoldo tekstuose (pavyzdžiui, šio antropologo refleksija apie savojo metodo paiešką; Ingold 2018).

Konkrečių idėjų pateikimas ir apmąstymas studijoje yra artimas nekonvencinės istoriografijos žanrui, kuriame daug dėmesio skiriama ne tik teksto turiniui, bet ir formai, pabrėžiant estetinį istorikų kuriamo pasakojimo matmenį (Domańska 2006). Sektinu teksto struktūravimo pavyzdžiu (vieną straipsnį suskirstant į santykinai mažas, vieną nuo kitos atskirtas dalis) tapo literatūros teoretiko Hanso Ulricho Gumbrechto knygos.

„Istoriko teritoriją“ sudaro penkios dalys. Pirmoje dalyje apmąstomi tie istorijos vaizdiniai, kurie skleidžiasi kasdienybėje, kolektyvinėje vaizduotėje, moralės filosofijoje ir praeities tyrinėtojų tekstuose, dažnai beveik nepalikdami šiandienos žmogui vilties. Antroje dalyje mėginama nusakyti svarbiausius istorinio režimo, arba chronotopo, kuriame gyvena XXI a. žmogus, bruožus drauge svarstant, kaip dėl šios būklės visuomenė ir akademikai sąveikauja su praeitimi, istorija ir atmintimi. Trečioje dalyje nagrinėjamos įvairios nekonvencinės istorijos formos, atsiradusios siekiant vertybiškai, teoriškai ir metodologiškai atnaujinti istoriko amatą. Ketvirtoje dalyje tyrinėjami šiandien aktualūs istorijos, atminties ir užmaršties sąveikos būdai, kai kuriame savąsias tapatybes netvariame, greitai kintančiame pasaulyje. Penktoje dalyje, pretenduojančioje į epilogą, aptariami keli man, kaip istorikui, svarbūs vilties ir prasmės puoselėjimo metodai.

Taigi, šios knygos skaitytojui siūlau eiti keliu, kurio pradžioje laukia akistata su blogiu ir baime, o pabaigoje kalbama apie nuostabą, smalsumą, istorinę vaizduotę ir svajonių kūrimo poreikį. Tokią „Istoriko teritorijos“ struktūrą lėmė mano, kaip XXI a. žmogaus savijauta bei savivoka, iš esmės paveikusios ir mano, kaip mokslininko, tapatybę.

Kodėl knyga pavadinta „Istoriko teritorija“? Praeities tyrinėtojai, be abejo, atpažins nuorodą į prancūzų „Annales“ mokyklos atstovo Emmanuelio Le Roy Ladurie to paties pavadinimo knygas (Ladurie 1973, 1978). Būtent „Annales“ istorikų tekstai stipriai paveikė mano, kaip mokslininko, tapatybę studijų metais Vilniaus universiteto Istorijos fakultete, todėl kartais grįžtu prie jų išsakytų idėjų ir suformuluotų metaforų pasisemti įkvėpimo.

„Istoriko teritorija“ turi ir kitą prasmę. Kurdamas to paties pavadinimo laidas radijo stoties „LRT Klasika“ eteryje nuolat kartojau: istorija pernelyg svarbi, kad paliktume ją vien mūzos Klėjos bendradarbiams. Todėl „Istoriko teritorijoje“ visi, maštantys apie žmogaus santykį su praeitimi, istorija ir atmintimi, gali jaustis kaip namie. Toks požiūris nenaujas. „Kiekvienas žmogus yra istorikas“, – tokia programinė tezė garsiai nuskambėjo dar 1931 m. Amerikos istorijos asociacijos prezidento Carlo L. Beckerio metiniame pranešime (Becker 1931). Tiesa, matydami intensyvią istoriko teritorijos plėtrą mokslininkai ne tik džiaugiasi atsiradus įvairovei, bet ir bando joje susivokti, tirti, tipologizuoti vyksmą šioje teritorijoje, imasi žymėti vidines jos ribas, taip pat mėgina suprasti, kaip galima kalbėtis su šioje teritorijoje dirbančiais, kuriančiais, tačiau mokslininkų cechui nepriklausančiais žmonėmis (Harlan 2007: 122; Rigney 2007: 157).

Egzistuoja dar viena pavadinimo „Istoriko teritorija“ interpretavimo galimybė. Moderniaisiais laikais buvo sukurtas istorijos, kaip nuoseklus ir vientiso pasakojimo, kurio arkoje (tiksliau, progreso į priekį tiesiamoje linijoje) išsitenka visi kada nors nutikę įvykiai, vaizdinys. Šios pasakojimo arkos, arba linijos, piko taške (dabartyje) esantis istorikas esą galėjo tyrinėti ir moksliskai paaiškinti praeities bei ateities dimensijas. Tačiau XX ir XXI amžių sandūroje situacija pasikeitė.

Istorija virto Istorijomis (rašydamas šį žodį didžiąja raide stengiuosi pabrėžti ne tiek patį mažųjų pasakojimų atsiradimo ir intensyvios raidos faktą, kiek kai kurių šių pasakojimų gebėjimą atsakyti į didžiuosius mokslinius bei egzistencinius klausimus). Tokia transformacija suteikia galimybę egzistuoti skirtingiems laiko modeliams bei su jais susijusiems naratyvams ir (tai ne mažiau svarbu) juos patirti. Todėl dabar „Istoriko teritorijoje“ skamba daugybė balsų. Įsiklausę į juos galime sužinoti naujų

ir intriguojančių faktų apie mūsų ir *Kitų* istorinę būtį pasaulyje, taip pat išplėsti laiko horizontą, kuriame minėtos būties formos išryškėja.

Vokiečių istorikas Jürgenas Osterhammelis vartoja sąvoką „laiko horizontas“, nusakančią laiko audinį, reikalingą suprasti ir paaiškinti įvykių praeityje „istoriškai“: „Horizontas yra judanti tolimiausio regėjimo linija. Šį terminą vartuju konkrečia prasme. Neklausiu: „Kaip toli galime įžiūrėti?“ Klausiu: „Kaip toli norime ir privalome matyti?“* (Osterhammel 2017: 186)

Šiandien istorijos teorija nagrinėja iškilusį poreikį praeities tyrinėjtojams žvilgsniu aprėpti ilgąsias trukmes, nerti į istorijos gelmę (ne tik chronologiškai, bet ir egzistenciškai), užduoti naujus klausimus, į kuriuos dar nėra atsakymų. Anot kultūros istoriko ir filosofo Eelco Runios, vienas tokių istorinių klausimų *par excellence*: kaip mes, patyrę daugybę metamorfozių, perkeitėme (ir vis dar perkeičiame) save į tokius, kokie esame dabar? (Runia 2014: XV)

Taigi istorijos (istoriko teritorijos) horizontas vėl tampa atviras, nes pati istorija pradeda suprasti ne tik kaip įvykiai ir juos jungiančios priežasties ir pasekmės sekos, bet ir kaip „būvis, mediumas, kažkas beveik neatskiriama nuo paties laiko“ (Ermarth 2007: 54). O praeities tyrimai virsta intriguojančiomis kelionėmis laiku ir erdve lyg didžiųjų geografinių atradimų epochoje. „*Kaip toli norime ir privalome matyti?*“ Kaip įmanoma toliau. Juk mes keliaujame begalybės link.

Kas paskui? Pasaulis be mūsų

*Iš esmės visi gyvename pasaulyje, kurį
apibrėžia iš jo išnykę žmonės.*

Tom Perrotta, „Likučiai“ („Leftovers“, 2011)*

Įsivaizduoju užpustytas negyvenamas gatves su aukštomis pusnimis ant pamestų automobilių. Vėjuje linguojančius užgesusius šviesoforus. Apsilupinėjusius, pablukusius reklaminius skydus. Tuščius ir gaudžius marmurinius metro vestibulius. Kino teatrus su tamsiais ekranais ir pakeltomis minkštomis kėdėmis, daugiaaukščius prekybos centrus su dulkančiomis vitrinomis ir sustojusiais eskalatoriais. Jei kažkoku stebuklu milžiniškas miestas būtų netekęs tik savo žmonių, bet išsaugojęs visus kitus civilizacijos ženklus, – šviesą, šilumą, vandenį GUMo fontane, – koks būtų keistas, didingas paveikslas. Miestas, esantis tik dėl miesto.

Jana Vagner, „Likę gyvi“, 2016

Bet mes abu tvirtai tikim, kad ateis laikas, kai ir vėl visi būsim kartu, kad ir kitam gyvenime. Mes abu tikim, kad žmogus yra nemirštamasis. Mes abu tikim, kad mūsų gyvenimas ant žemės yra tikrai nedidelė akimirka mūsų gyvenime. Mūsų gyvenimas yra tikrai stiklas, ir mes esame kaip saulės spindulys kuris praeina per tą stiklą, spindulys kuris neturi nei pradžios nei pabaigos.

Ištrauka iš Jono Meko laiško mamai Elžbietai 1962 I 24, „Gyvenimo lai(š)kai“, 2020

I.

Amerikiečių rašytojas Tomas Perrotta romane „Likučiai“ (Perrotta 2011) pasakoja, kaip skausmo palaužti žmonės bando susitaikyti su artimųjų netektimi Netikėto išvykimo laikotarpiu. Vieną dieną 2 proc. žmonijos tiesiog dingsta: atbėgę į virtuvę vaikai neberanda pusryčius gaminusios mamos, vairuotojo nebevaldomas automobilis trenkiasi į kelkraštyje stovintį vilkiką, lėktuvo keleivę paralyžiuoja siaubas pamačius, jog šalia sėdėjęs pusamžis vyras dingio. T. Perrotta nepaaiškina, kas iš tikrųjų nutiko. To nepadaro ir puikaus, knygą interpretuojančio HBO televizijos seriale (2014–2017) kūrėjai. Kita vertus, tai (kad ir kaip paradoksaliai skambėtų) nėra svarbu, nes „Likučiai“ kreipia mūsų žvilgsnį prie kito klausimo: „O kas buvo paskui?“ Akistata su antropocenu verčia užduoti tą patį klausimą, tik šiuo atveju kalbama jau ne apie 2 proc. žmonijos, bet apie galimą visų *Homo sapiens* išnykimą.

Tuoj leisimės svarstyti minėto klausimo, tačiau pirmiausia derėtų šį tą pasakyti. Antropocenas, kaip žmonijos išnykimo galimybė, jokios revoliucijos mokslininkų mąstyme nesukėlė. Jie apie tikėtiną šestąją rūšių ir *Homo sapiens* žūtį kalba ramiai.

Tiesą sakant, pati gyvų organizmų egzistavimo istorija šiuo atveju nepalieka galimybių. „Esame savo galybės ir dominavimo viršūnėje. Tačiau išnyksime kaip išnyko dinozaurai. O pasaulis egzistuos toliau“, – negailestingai konstatuoja geologas Janas Zalasiewiczius (Zalasiewicz 2008: 1). Jam antrina paleontologas Paulas B. Wignallas: „Išnykimas yra įprastas dalykas, manoma, kad 99,9 procentai kada nors gyvenusių rūšių šiandien jau nebeegzistuoja“ (Wignall 2019: 1). Per pastaruosius pusę milijardo metų planetoje įvyko penki masiniai rūšių išnykimai ir

veikiausiai gyvename šeštojo rūšių išnykimo prieangyje: „Pirmą kartą taip nutiko prieš 450 mln. metų, tuomet išnyko 86 proc. visų gyvybės rūšių; praėjus 70 mln. metų išnyko 75 proc.; dar po 125 mln. metų – 96 proc.; dar po 50 mln. – 80 proc.; dar po 135 mln. – ir vėl 75 procentai“ (Wallace-Wells 2020: 11–12). Kas lėmė ankstesnius rūšių išnykimus? Sudėtingų dalykų vienu sakiniu atskleisti beveik neįmanoma. Tačiau rašytojai Elizabeth Kolbert tai, rodos, pavyko: „Kiek galime nustatyti šių revoliucijų priežastis, jos labai skirtingos: išnykimo Ordoviko pabaigoje – apledėjimas, Permo pabaigoje – pasaulinis atšilimas ir vandenynų cheminės sudėties pokyčiai, paskutinėmis Kreidos sekundėmis – asteroido smūgis“ (Kolbert 2018: 274–275). E. Kolbert, aptarinėdama šeštojo rūšių išnykimo vyksmą, konstatuoja: kitaip nei ankstesnius masinius išnykimus, ši sukėlė *Homo sapiens*: žmonių skaičiaus augimas, nepasotinamas žemės valdovų godumas gyvulinės kilmės produktams, beatodairiška industrializacija ir tarša, dujų ir naftos gavyba, besaikiu vartojimu grįstas gyvenimo būdas, miškų kirtimas ir kitos veiklos naikina biologinę įvairovę, pažeidžia trapią pusiausvyrą tarp rūšių ir griaua gamtos, kaip ekosistemos, visumą.

Taigi bibliotekų ir laboratorijų tyloje dirbantys žmonės istorijos pabaigos scenarijui ruošiasi jau seniai, mąstydami apie dar vieną evoliucinę perkrovą ir bandydami įvertinti didžiausias grėsmes žmonijai (pvz.: žr. filosofo Nicko Bostromo sukurtą 23 egzistencinių pavojų, galinčių sunaikinti protingas gyvybės formas arba drastiškai sumažinti jų potencialą, sąrašą; Bostrom 2002). Tad klausimas „Ar tai įmanoma?“ nėra naujovė. Nauji dalykai ima atsiverti susitelkus į kitų dviejų klausimų – „Kada ir kaip tai įvyks?“ ir „Kas bus paskui?“ – svarstymus.

Apie tikėtinų istorijos pabaigų scenarijus mąstoma nuolat, tačiau antropocenas keičia diskusijos taisykles dėl jį gaubiančių emocijų. Juk tikėtinai siužetai, kad gigantiškas asteroidas susidurs su Žeme arba supervulkanas išsiverš Jeloustouno nacionaliniame parke, priklauso didiesiems pasakojimams, idealiai tinkantiems milžiniško biudžeto katastrofų filmus kuriančiam Holivudui. Tačiau jie nelabai dera prie kasdienio gyvenimo. O antropoceno tema verčia mikrolygiu atsigręžti į mus supančius dalykus: švarų vandenį, kvėpuoti tinkamą orą, karščio arba šalčio bangas, vėją ir jo sukeliamas audras.

Koks bus pasaulis be žmonių, jeigu godumas ir kvailumas sunaikins trapią gamtos ir civilizacijos pusiausvyrą? Arba kas nutiks, jei atskris žmonijos išnykimą nulemsianti juodoji gublė? Į šiuos XXI a. jau bandė atsakyti įvairūs mokslininkai, rašytojai bei dokumentinių ar dokumentinės dramos žanrui priskirtino kino kūrėjai. Beje, nemaža jų dalis taiko tą patį darbo metodą. Mėginant įsivaizduoti pasaulį be mūsų, visų pirma reikia susirasti tokias vietas, kurios egzistuoja be žmogaus, veikiamos vien gamtos taisyklių. Todėl galimos ateities tyrinėtojai lyg stalkeriai vyksta stebėti civilizacijos sukurtų objektų nykimo į vietas, tokias kaip Tainemo miestelis Pietų Anglijoje (gyventojų namai prieš 1943-ųjų Kalandas buvo rekvizuoti Karo departamento reikmėms); demilitarizuotą zoną tarp Šiaurės ir Pietų Korėjų, apleistą žmonių 1953 m. rugsėjo 6 d.; Sentreilijos miestelį Pensilvanijos valstijoje, JAV, kur gyventojų skaičius sumažėjo nuo 1000 iki 5, kai XX a. 9 dešimtmecio pradžioje uždarytų po miesteliu anglies šachtų labirintuose prasidėjo iki šiol nesustabdytas gaisras; maždaug 2600 kv. km apimančią Černobylio zoną Ukrainoje, suformuotą 1986 m. po atominėje elektrinėje įvykusios katastrofos; po 2005-ųjų uragano Katrinos griuvėsiais virtusius Naujojo Orleano rajonus.

Bandydami modeliuoti galimos ateities be žmonių scenarijus mokslininkai, žurnalistai, romanistai ir kino kūrėjai ne tik rengia ekspedicijas, bet ir nuolat konsultuojasi su architektais, civiliais ir kariniais statybų inžinieriais, ekologais, entomologais, okeonologais, genetikais, istorikais, archeologais. Šie pokalbiai padeda išplėsti mūsų supratimo apie šiandienos ir ateities pasaulį ribas. Be to, padeda bent iš dalies suvokti hiperobjektų, tokių kaip klimato kaita arba antropocenas, įtakas mūsų kasdieniams gyvenimams.

II.

O dabar pabandykime nuvykti į ateitį be žmonių. Šis intelektualinis žaidimas pravers norintiesiems geriau suvokti vadinamuosius hiperobjektus (antropocena, klimato kaitą ir pan.), kaip jau minėta, nenumaldomai keičiančius kiekvieno gyvenimus, tačiau kartu liekančius ne tik už mūsų intelekto, bet ir vaizduotės ribų. Įsivaizduodami pasaulį be žmonių šį

kartą nekalbėsime apie žudančias karščio ir gaisrų bangas, merdinčių vandenynų paskandintus miestus, bet tęsime amerikiečių rašytojo T. Perrottos pradėtą darbą užduodami klausimą, kas nutiktų žmonijos sukurtiems, pergale prieš gamtą liudijantiems paminklams, jeigu?..

Tokioje kelionėje į ateitį gido vaidmenį atliks amerikiečių žurnalisto ir rašytojo Alano Weismano knyga „Pasaulis be mūsų“ (Weisman 2009) ir televizijos kanalo „History“ serialas „Gyvenimas be žmonių“ („Life After People“, 2009–2010). Tad kokios galėtų būti pirmosios dienos, savaitės, mėnesiai, metai Žemėje nelikus *Homo sapiens*?

1 diena pasaulyje be žmonių. Nebelikus kam valdyti anglimi, dujomis, dyzelinu kūrenamų elektrinių ar hidroelektrinių pasaulyje pradeda gesti šviesos. Tiesa, Niujorke, „Times“ skvere, akinantys ekranai vis dar švyti. Dingus elektrai, pelėšiai, vabalai ir graužikai ima naikinti maisto atsargas prekybos centruose. San Fransisko simboliu tapęs Aukso vartų tiltas tuščias. Tiltą apgaubia rūkas, jis taps vienu svarbiausių jo žudikų, veikiančiu išvien su rūdimis. Pasaulyje išivyrauja neįprasta tyła, kurią sudrumsčia tik paukščių balsai.

2 dienos pasaulyje be žmonių. Nutrūkus elektros tiekimui didžioji dalis atominių elektrinių automatiškai persijungia į saugos režimą, turintį apsaugoti nuo galimų katastrofų. Niujorko ir kitų pasaulio didmiesčių metro per 36 valandas prisipildo vandens. „Times“ skvero šviesos užgęsta. Bene labiausiai nuo žmogaus priklausantys gyvūnai – karvės – pajunta realybę, kuriai visiškai nepasiruošusios. Juk buvo melžiamos du arba tris kartus per dieną.

1 savaitė pasaulyje be žmonių. Big Beno laikrodis Londone sustoja. Fabrikuose ima sproginėti naftos rafinavimo cisternos ir bokštai, gamyklas paglemžia ugnis ir išplinta naftotiekių vamzdžiais. Į orą kyla vandenilio cianido debesys, atmosferoje pasklinda begalė nuodingų medžiagų. Nuo šios negandos labiausiai nukenčia Vakarų Europa ir JAV.

2 savaitės pasaulyje be žmonių. Gaišta zoologijos sodų narvuose ir voljeruose laikomi gyvūnai. Toks pat ir naminių augintinių likimas. Į apleistus namus, kuriuose yra maisto, bando įsigauti vilkai, lapės ir voverės. Karvių tešmenyse nustoja gamintis pienas.

2 mėnesiai pasaulyje be žmonių. Arlingtono nacionalinėse kapinėse (Virdžinija, JAV) užgęsta Johno Kennedy amžinoji ugnis, uždegta žmonos

Jacqueline 1963 m. lapkričio 25-ąją per prezidento laidotuves. Milijonai išbadėjusių kiaulių išsiveržia iš fermų. Būtent jos turės daug galimybių išgyventi pasaulyje be žmonių, nes lengvai prisitaiko, yra gyvybingos, protingos ir gali būti praktiškai viską. Beje, kiti žmonių augintiniai, kuriems pavyks išsilaisvinti iš kalėjimais virtusių namų, JAV artimiausiu metu susidurs su didžiuliu pavojumi – pasiutlige. Per pirmuosius dvejus metus po *Homo sapiens* nugaiš apie 30 proc. visų gyvūnų.

6 mėnesiai pasaulyje be žmonių. Gamta sugriauna kai kuriuos pastaus. Los Andžele gyvūnai desperatiškai ieško vandens. Niujorkas skendi tamsoje, išskyrus „Times“ skvere šviečiantį „Ricoch“ stendą, sumontuotą 2009-aisiais ir naudojančią saulės bei vėjo energiją.

1 metai pasaulyje be žmonių. Niujorke esančiame Rokfelerio centre ir toliau vyksta susitikimai. Tik dabar čia renkasi gyvūnai. Vieni pirmųjų į Niujorką atpėdina kojotai, po jų pasirodo lapės, elniai, meškos ir į Naująją Angliją iš Kanados atkeliavę vilkai. Išsijungus kondicionieriams Dubajuje, didelė oro drėgmė – 80 ar net 90 proc. – ima kelti grėsmę burės pavidalo „Burdž Al Arab“ viešbučiui. Klimatas 321 m aukščio pastatą pražudys. Naujojo Orleano akvariume „Aquarium of the Americas“ po 365 dienas trukusios kovos už būvį gyvas tik baltasis aligatorius. Jis gali išgyventi be maisto ištisus metus – jo širdies darbas sulėtėja iki vieno dūžio per minutę. Tačiau net ir baltajam aligatoriumi išsigelbėti iš mirtinai spąstais virtusio akvariumo nepavyks.

III.

Paspartinkime kelionės tempą ir pamėginkime užfiksuoti keletą naujojo pasaulio kadrų tolumoje ateityje.

25 metai pasaulyje be žmonių. Visos pasaulio didmiesčių, miestelių, kaimų, gyvenviečių aikštės ir šaligatviai padengti augmenijos kilimu. Las Vegasą ir Dubajų ima savintis dykuma.

50 metų pasaulyje be žmonių. Nustojus dirbti 150 vandens siurblių Naujasis Orleansas užlietas vandens. Prancūzų kvartale plaukioja žuvys ir gyvatės. Virš vandens kyšo tik namų stogai, ant kurių veši augalija. Senamiestyje stūksančių „Marriott New Orleans“ ir „Sheraton New Orleans“

viešbučių marmuriniuose holuose įsikuria moliuskai bei krabai. Visame pasaulyje esančiuose paleontologijos muziejuose ima trupėti perlito pažeisti saugomų dinosauro kaulai. Taip dinozaurai žūsta antrą kartą. Ši sykį nėra kam jų išgelbėti. Kosminėje erdvėje, esančioje 30–35 tūkst. km atstumu nuo Žemės, susiduria ir sproginėja nebevaldomi kosminiai aparatai, palydovai, taip pat kosminės šiukšlės. Požeminė Svalbardo pasaulinė sėklų saugykla (Norvegija), daugelio vadinama tiesiog pasaulio pabaigos saugykla, vis dar stovi. Tačiau joje temperatūra jau ne –20 °C, o –4 °C. Beveik milijonas sėklų pavyzdžių iš viso pasaulio, saugotų Svalbarde, žuvo.

100 metų pasaulyje be žmonių. Šanchajuje stūkso 468 m aukščio televizijos bokšto „Rytų perlas“ griuvėsiai. Kitas architektūros šedevras – „Burdž Al Arab“ – taip pat visiškai sugriūva teįžengęs į antrąjį pasaulio be žmonių šimtmetį. Big Benas Londone apkaręs augalais. Temzės vandenys kyta, apsemia ir ardo bokšto pamatus. Londono simboliui liko dar šimtmetis. Megapoliuose tiltus laikantys plieniniai trosai – suėsti rūdžių ir ima trūkinėti.

150 metų pasaulyje po žmonių. Miestai virsta miškais ir džiunglėmis, o vis dar stūksantys dangoraižiai – vertikaliomis ekosistemomis. Namai, pažeisti korozijos, griūva lyg kortų nameliai. Beje, toks likimas pirmiausia ištinka naujausios statybos namus. Ilgiausiai irimo procesui priešinsis namai, pastatyti iki Antrojo pasaulinio karo pradžios. Kodėl? Į šį klausimą A. Weismanas atsako: „XXI amžiuje, kai daugiau nei pusė žmonijos gyvena miestuose ir didžioji jos dalis gyvena nepasiturinčiai, medžiagų taupymas statybose yra labai dažnas reiškinys, dėl to pasaulyje pridygo gausybė prastos kokybės pastatų, kurie vos išnykus žmonėms subyrės; vietose, kur jie sustatyti ant Žemės plutos poslinkio, subyrės dar greičiau“ (Weisman 2009: 163). Todėl Romos Panteonas ir Egipto piramidės, atrodo, pergyvens daugelį kitų pastatų. Tiesa, šioje makabriškoje irimo bei virsmo dūlėsiais puotoje vis dar galima išgirsti žmogaus kalbos. Tai kalba papūgos, vienos iš kitų išmokusios paskirų žodžių ar net frazių nuotrupų, kurias kadaise girdėjo tolimi jų giminaičiai.

250 metų pasaulyje po žmonių. Sent Luise, prie Misisipės, sugriūva iš plieno pagaminta Vartų arka – aukščiausias žmogaus statinys Vakarų pusrutulyje. Buvęs JAV ginkluotųjų jėgų pasididžiavimas ir vienas

galingiausių laivų žmonijos istorijoje „USS Missouri“ ima skęsti Perl Harbore. Jo denis padengtas žolių ir gėlių kilimu.

500 metų pasaulyje po žmonių. Michelangelo freskos vis dar puošia Siksto koplyčią. Tiesa, jos pažeistos temperatūrų kaitos ir drėgmės. Tačiau ne tai dabar svarbiausia. Koplyčios sienos ima skilinėti.

600 metų pasaulyje po žmonių. Statinių iš medienos, plytų ir plieno griūties laikas baigėsi. Didžiųjų miestų vietoje, tarp medžių ir žemųjų augalų, matyti tik akmenų ir plytų krūvos arba pavienių statinių fragmentai.

1000 metų pasaulyje po žmonių. Pelkių, kurios pasiglemžė Naujajį Orleaną, dugne vis dar guli įvairiaspalviai plastikiniai karoliai, kuriuos žmonės nešiojo „Mardi Gras“ – Sočiojo antradienio (lietuviškų Užgavėnių atitikmuo) parade.

Praėjus 2000 metų pasaulyje po žmonių. Paryžiaus Dievo Motinos katedros sienos dar stovi.

Praėjus 10 000 metų pasaulyje po žmonių. Beveik visi mūsų gyvenimo ir kūrybos pėdsakai yra sunaikinti arba paslėpti augalijos, smėlio arba (ir) vandens.

IV.

Ar tikrai pasaulyje po mūsų nebeliks nieko, kas primins žmogų ir jo nuveiktus darbus? Žinoma, kai kas pasaulyje išliks. Nemenką dalį šių relikvų tenka įvardyti negatyviu *Homo sapiens* palikimu pasauliui. Štai keletas iš jų: pakitusi atmosfera, radiacija, plastikas ir kitos šiukšlės, kurių suirimo laikas neįsivaizduojamai ilgas.

A. Weismano teigimu, vienas ilgiausiai išliksiančių žmogaus (veiklos) padarinių bus pakitusi atmosfera. Anot jo, geologinis ciklas per pirmuosius 1 000 metų apie 90 proc. anglies dioksido pertekliaus pašalins iš atmosferos. CO₂ koncentracijos lygiui grįžti į tokį, koks buvo prieš žmogaus veiklos pradžią, reikės maždaug 100 tūkst. metų. O gal net daugiau. Maždaug tiek pat laiko prisireiks gamtai išskaidyti plastiką.

Plastikas yra elastingas, universalus (gali skęsti, plūduriuoti), nepastebimas vandenyje, patvarus. Jo galima rasti praktiškai visur. Tiesą sakant,

plastikas jau įsiskverbė ir į gyvūnų pasaulį kurdamas su juo simbiotinius ryšius – 2020 m. Niukaslo (Australija) universiteto mokslininkai Marianų įduboje Ramiajame vandenyne atrado naują giliavandenių gyvūnų rūšį, kurią pavadino *Eurythenes plasticus* dėl viduriuose rasto plastiko (Lazutkaitė 2020; Weston 2020). Palaidota sąvartynuose, ten, kur nepasiekia saulės šviesa, mažai vandens ir deguonies, ši polimerinė medžiaga išliks ilgai. Tą patį galima pasakyti apie plastiką, nugrimzdusį į vandenyno dugną ir padengtą įvairiomis nuosėdomis. Vandenyno dugne labai mažai deguonies, be to, labai šalta. Tiesa, galbūt plastikas pasaulyje be mūsų net nesuirs, nes, tarkim, galbūt prasidės naujas geologinis procesas, per kurį didelė plastiko dalis virs kuo nors kitu.

O iš 450 dabar veikiančių branduolinių reaktorių į orą, vandenį ir dirvožemį patekusi radiacija išliktų kaip žmonijos veiklos įrodymas ištisas geologines eras (Krikorian 2020).

Ar viskas, kas išnykus žmonijai gali išlikti tūkstantmečius ir kartu tapti pasakojimu apie mus, bus tik išimtinai negatyvūs ir nykūs reiškiniai? Kaip *Homo sapiens* galėtų aplenkti laiką ir pasiųsti savuosius pasakojimus amžinybės link? Į šį klausimą atsakymo ieškojo kinų rašytojas L. Cixinas paskutinėje trilogijos „Žemės praeities atminimui“ (trilogijos vertimai iš kinų k. į anglų k. – 2014, 2015, 2016 m.; pirmoji trilogijos dalis į lietuvių k. išversta 2020 m.) dalyje, kurioje į neįtikėtiną ir intriguojantį pasakojimą susipina mokslinė fantastika, civilizacijų istorija bei filosofija. Vienas svarbiausių minėtos trilogijos veikėjų, sociologas Luo Dži pateikia atsakymą: popierius ir akmuo. Galimos ateities be žmonių tyrinėtojai tikriausiai su L. Cixinu sutiktų. Bent jau dėl akmens, kaip rašytinės atminties nešėjo, ilgaamžiškumo. Skulptoriaus Gutzono Borglumo granito uoloje, pavadintoje Rašmoro kalnu, iškalta (1927–1941) keturių JAV prezidentų George'o Washingtono, Thomo Jeffersono, Abrahamo Lincolno ir Theodore'o Roosevelto veidai. Šis paminklas turėtų išlikti maždaug 7,2 mln. metų (skaičius gaunamas turint omenyje, kad granitas per 10 tūkst. metų suyra tik po 2,5 cm).

„Jei mums prilįgstanti išmone, pritrenkianti, jausminga bei konfliktiška gyvūnų rūšis po žmonių išnykimo pasirodys Žemėje, ji galbūt ras tebestovintį paminklą su piktu, gudriu Ruzvelto žvilgsniu“, – apibendrina A. Weismanas (Weisman 2009: 283). „Arba ateiviai iš tamsaus

kosmoso miško“, – galėtų replikuoti L. Cixinas. „Tik tiek? Akmenys yra viskas, kuo galų gale turėsime pasikliauti?“ – maždaug toks dabar turėtų nuskambėti skeptiko klausimas. Tikrai ne. Dar egzistuos šviesa. Ji sklis Visatoje, kai mūsų nebebus, nešdama pasakojimą apie Žemę ir kadaise joje gyvenusius žmones.

„Šioje vietoje 1897-aisiais nieko neįvyko“

*Anot Ranke's, jei jis pasirūpins faktais,
Dieviškoji apvaizda pasirūpins istorijos
prasme.*

Edward Hallett Carr, „Kas yra istorija?“, 1999

Tačiau džinas iš butelio, iškėlęs informaciją iki naujos kultūros dievybės, buvo apgavikas. Tiesa, jis išsprendė informacijos stygiaus problemą, kuri galėjo turėti didžiulių neigiamų padarinių. Tačiau jis neišpėjo apie informacijos antplūdį, kurio rezultatus nebuvo taip lengva numatyti. Ilgalaikis šio proceso padarinys – informacijos chaosas – sukūrė kultūrą, prilygstančią sumaišytam kortų žaidimui...

Neil Postman, „Kai informacija virsta šiukšlėmis“, 2007

*Iš tiesų patys inovatyviausi XX amžiaus istorijos
tekstai gimė polemizuojant dėl įvykio sąvokos.*

Marek Tamm, „Pomirtinis įvykių gyvenimas. Mnemoistorijos perspektyvos“ („Afterlife of Events. Perspectives on Mnemohistory“, 2015)

I. Antiistoriniai pokštai, laukiantys jūsų už kampo

2012 m. lapkritį klajodamas po Naujojo Orleano Prancūzų kvartalą ant vieno namo durų išvydau pritvirtintą varinę lentelę su užrašu „On this site in 1897 nothing happened“ („Šioje vietoje 1897-aisiais nieko neįvyko“). Tiesa, mano, naujų žemių ir reiškinių atradėjo, džiugesį gana greitai atvėsino atsaini bičiulio pastaba, kad tarp istorikų tai gerai žinoma atrakcija: atvykę į konferencijas jie traukia čia būreliais ir fotografuojasi.

2016 m. gegužę El Portalo miestelyje, besiglaudžiančiame prie Josemičio nacionalinio parko, manęs laukė dar vienas netikėtumas. Eidamas į „Cedar Lodge“ viešbučio registratūrą nosį įbedžiau į šalia durų pakabintą kiek apsitrynusį užrašą, kuris taip pat paslaugiai informavo, kad čia 1897-aisiais nieko nenutiko.

Josemičio nacionaliniame parke interneto ryšys prastas, todėl smalsumą patenkinau tik grįžęs į civilizacijos paliestą Šiaurės Kaliforniją. Tiesa, ir be internetinės paieškos buvo akivaizdu: tarp dviejų 2012 m. ir 2016 m. aplankytų vietų – didžiulis atstumas (patikrinęs sužinojau – 3472 km), o tai sufleravo, kad kažkas čia ne taip. Pasirodo, analogiškų lentelių prie įvairių pastatų, tvorų ir netgi akmenų galima rasti daugybėje vietų visose JAV: pradedant Memfio ir baigiant Teksaso plynėmis bei Luizianos šabakštytais. Bent jau man nepavyko sužinoti, kas ir kurioje vietoje pakabino pirmąjį antiistorinį užrašą, tačiau aišku, kad jie, pradėję atsirasti XX a. 8 dešimtmetyje, ragino visokius turistus, žioplinėtojus ir sensacijų medžiotojus: „Eik šalin, čia nėra į ką spoksoti!“

Ne visos šios lentelės skelbia, jog nieko svarbaus nenutiko būtent 1897-aisiais, antroji pagal populiarumą data – 1782 m. rugsėjo 5 d.,

trečioji – 1832-ieji. Kai kurie subtilių pokštų mėgėjai kabina lenteles, kad „Charlesas Dickensas čia negyveno“ arba „George’as Washingtonas čia nenakvojo“. Šis virusas, pasirodo, aptinkamas ir Senajame žemyne, todėl su panašiais užrašais tikriausiai teko susidurti ne vienam šios knygos skaitytojui, keliavusiam po Airiją, Prancūziją ar kitas Europos šalis. 2014 m. Kauno senamiestyje iškilo paminklas Rutinai. Jis pagamintas iš aprūdijusių 8 milimetrų storio plieno lakštų ir primena piramidę nupjauta viršūne. Ant vieno iš piramidės šonų yra užrašas, skelbiantis, jog 2014 m. gegužės 11 d. šioje vietoje nieko ypatingo neįvyko.

Kokia šių antiistorinių pokštų prasmė? Kaip paaiškinti, kad visame pasaulyje yra daugybė jų sekėjų? Ką tokios lentelės sako apie mus, istoriją ir šiandieną?

II. Ką visa tai reiškia? Neistoriko perspektyva

Mūsų epocha yra perpildyta informacijos. Ji atakuoja įvairiausiais būdais kėsindamasi tiesiog paskandinti. Tai prasideda nuo pat ankstyvo ryto, vos tik pasigriebė išmanųjį telefoną įninkame tikrinti per naktį gautų laiškų, skaityti žinučių ir nardyti socialinių tinklų srautuose. Dienai išibėgėjant mus nešanti informacijos upė tampa vis sraunesnė, o iš jos išsigelbėti galima tik miegui skirtomis valandomis.

Analogiški procesai vyksta ne vien kasdienybės, bet ir kitose plotmėse. Akademiniis pasaulis kiekvieną dieną taip pat pagamina vis daugiau informacijos (knygų, straipsnių, recenzijų, interviu, diskusijų, dokumentinių filmų), nes, anot 1970 m. pajuokavusio futurologo A. Tofflerio, gyvename tokiais laikais, kai 90 proc. visų kada nors žeme vaikščiojusių mokslininkų dar yra gyvi (žr. geromis įžvalgomis žaižaruojančią knygą „Ateities šokas“). Taigi mokslininkai, patys skėsdami savo kuriamoje informacijoje, stengiasi į jos akivarą įtraukti ir nuo kasdienybės triukšmo gana atbukusius vidutinius statistinius informacijos vartotojus.

Istorikai šiuo atveju ne išimtis. Jie XXI a. tyrinėja ir rašo kasdien vis gausindami žinijos apie praeitį lauką ir susiduria su problema, kurią galima pavadinti sparčiu mokslinių getų kūrimu konkrečioje disciplinoje.

Šis procesas susijęs su situacija, kai konkretus mokslininkas ima jausti, kad jam nebebavyksta suvaldyti visos tiesiogiai su juo tyrimais susijusios informacijos.

Pamėginkime įsivaizduoti, kaip į šią istorikų kuriamą pasakojimų apie praeitį gausybę ir praeitį įamžinančių ar interpretuojančių ženklų voratinklį, kuriuo padengiamos istorinės vietos, žvelgia žmogus, kasdieni duonai užsidirbantis iš žoliapjovių prekybos arba plytų mūrijimo. Akivaizdu, jis deleguoja priedermę prisiminti praeitį specialiai šiam tikslui pasirengusiems žmonėms – istorikams. O į pastangas steigti įvairias atminties vietas (t. y. rašyti knygas, ant istorinių paminklų kabinti lenteles, inicijuoti paminklų statymą ir pan.) ir palaikyti jų gyvastį toks žmogus žvelgia per turisto fotoaparato arba telefono objektyvą. Turisto, kuris sėdi dviaukščiame atvirame autobuse pasidėjęs ant kelių gida „Istorinių X vietų dešimtukas“ ir klusniai sukioja galvą išgirdęs autobuso priekyje mikrofonu žongliuojančio gido balsą.

Aplinką skenuojantis ir skaitmeninantis žvilgsnis slysta daiktų ir reiškinių paviršiumi, o į įvairiausias duomenų archyvavimo laikmenas nugulantys matytų istorinių vietų vaizdai dažniausiai niekada nebeiškyla į paviršių ir nepadeda kurti jokių asociacijų, prasmių ar interpretacijų, per kurias susitiktų praeitis ir dabartis.

Žvelgiant į antiistorines lenteles iš tokios perspektyvos, užrašą „Šioje vietoje 1897-aisiais nieko neįvyko“ galima interpretuoti kaip subtilų kerštą istorikams, nesuvokiantiems, jog šiuolaikinė visuomenė fiziškai nepajėgi prisiminti tiek, kiek praeities tyrinėtojai jai norėtų papasakoti, ir kaip elegantišką ironiją, skirtą skaitmeninėmis vaizdų gaudyklėmis apsiginklavusiam turistui, kuriam Naujajame Orleane žūtbut reikia nusifotografuoti „prie namo, kuriame turėjo rasti prieglobstį iš Šv. Elenos salos pabėgęs Napoleonas“ arba „ties tuo Josemičio parke stūksančiu kalnu, nežinau tiksliai – kodėl, bet taip parašyta parko lankytojo gide“.

III. Ką visa tai reiškia? Žvilgsnis iš praeities tyrinėtojo geto

Istorikai nesutaria dėl daugelio dalykų. Pavyzdžiui, kas yra istorinis įvykis. (Nepaisant to, kad įvykis visuomet buvo istorinio naratyvo pagrindas.) Štai antikoje istoriniu įvykiu buvo laikomas iš kasdienybės išsiskiriantis, t. y. nekasdienis reiškinys. Karai tuo metu ir buvo tie gyvenimo epizodai, pranokstantys kasdienybės rutiną ir sudominantys istorikus bei jų rašomų tekstų skaitytojus. Viduramžiais, anot Bernard'o Guenéé, istorija domėjosi visų pirma tais įvykiais, kurie buvo glaudžiai susiję su ano meto pasaulietinio ir dvasinio elito gyvenimu bei šio elito atstovų tarpusavio kovomis dėl valdžios ir turtų (Guenée 1980). O Renesanso žmogus pirmiausia domėjosi herojiškomis istorijomis. „Tad ypatingą vertę jo akyse įgyja pragmatinės-retorinės istoriografijos pažadas įamžinti herojus savo puslapiuose. Didžiausia vertybė jam tampa pomirtinė šlovė, kurią ir garantuoja istoriko pasakojimas“ (Norkus 1996: 21). Renesanso herojais istoriko ir visuomenės akyse virsdavo rekordininkai – beatodairiškiausi keliautojai, linksmiausi ir išsvermingiausi lėbautojai, meistriškiausiai ginklą valdantys kariai ir kitokie nuotykių ieškotojai, – asmeninėse biografijose kurdami istorinius įvykius, kuriuos vėliau iki brangakmenio švytėjimo nugludindavo istoriko plunksna. Apšvietos epochoje atsiradę filosofuojantys istorikai mąstė apie progresą. Mėgindami užfiksuoti ir aptarti šį procesą, jie atmetė politikos primatą ir į akademinį tyrimų lauką įtraukė geografinius faktorius, kultūros bei meno reiškinius, ekonomikos procesus, taip iš esmės keisdami istorinio įvykio sampratą. XIX a., įsigalėjęs naujam istorinio mąstymo stiliui – istorizmo paradigmai, – į sostą triumfuodamas grįžo Jo Didenybė Politinis Įvykis. O istorizmo kūrėjo L. von Ranke's ir jo sekėjų dėka istorijos, kaip valstybinių, politinių veiksmų visumos, samprata tapo XIX a. ir XX a. pirmos pusės istoriografijos standartu. XX a. antroje pusėje istorijos mokslas ėmė panėšėti į margaspalvį skiautinį. Jo formas ir atspalvius kuria itin skirtingai praeitį suprantančios ir tyrinėjančios mokyklos. Todėl istoriniu įvykiu XXI a. gyvenančiam mokslininkui gali būti begalė keisčiausių ir netikėčiausių dalykų, tarp jų – rašytojo sprendimas romaną pradėti sakiniu: „Kažkas, matyt, apšmeižė Jozefą K., nes nepadaręs nieko bloga, jis buvo vieną rytą areštuotas.“

Kita vertus, požiūrių įvairovė istorijos moksle sukūrė prielaidas polemikai, kas nėra istorinis įvykis. Turėdamas tai omenyje galiu įsivaizduoti, kaip lentelę su užrašu „1897-aisiais šioje vietoje nieko neįvyko“ Naujajame Orleane ir „Cedar Lodge“ viešbutyje galėjo pakabinti istorikas marksistas (visur ieškantis klasių kovos), F. Braudelio ekonominių pasaulių teorijos plėtotojas (laikantis politinius įvykius viso labo nieko nereiškančiu laikraščių laiku) ar „Big History“ tyrinėtojas (jo žvilgsnis stengiasi aprėpti procesus Visatoje nuo Didžiojo Sprogimo iki Donaldso Trumpo išrinkimo į JAV prezidentus).

IV. Pomirtinis įvykių gyvenimas

Knygos „Pomirtinis įvykių gyvenimas. Mnemoistorijos perspektyvos“ įvadinėje dalyje M. Tammas konstatuoja: „<...> praeitis daugiau nepasirodo mums kaip kažin kas baigtinio ir negrižtamo; ji skleidžiasi dabartyje daugybe būdų. Praeitis prarado autonomiją ir įgauna savąją prasmę per santykį su dabartimi“ (Tamm 2015: 1). Šią tezę, beje, galima interpretuoti ir kitaip: dabartis taip pat prarado autonomiją praeities atžvilgiu. O tokia kaita verčia iš naujo atsakyti į klausimą, kas yra istorinis įvykis, visų pirma susitelkiant į jo prasmę dabarčiai. M. Tammo manymu, kol bandome suprasti tam tikrus istorinius fenomenus (sąmoningai ar ne), mus veikia šių fenomenų interpretacijos istorija.

Vadovaujantis šiuo požiūriu, užrašas „Šioje vietoje 1897-aisiais nieko neįvyko“ yra įvykis, kurio integralia dalimi tampa jo interpretacijos istorija, o ją šiandien ir kuriame diskutuodami, ką užrašo autoriai iš tiesų norėjo pasakyti apie praeitį, dabartį ir apie mus pačius.

Post scriptum

O kur jūs kabintumėte savąją antiistorinę lentelę ir ką joje parašytumėte?